

Scientific Bulletin of Chełm
Section of Pedagogy
No. 1/2018

THE FAMILY IN THE HIERARCHY OF VALUES OF THE STUDIED HIGH SCHOOL STUDENTS

MAGDALENA BUJNOWSKA

The Jan Kochanowski University (Poland)
e-mail: magdalenabujnowska607@gmail.com

MARIOLA WOJCIECHOWSKA

The Jan Kochanowski University (Poland)
e-mail: mariola.wojciechowska@vp.pl

ABSTRACT: *The text focuses on the subject of family and values. It aims to show where in the hierarchy of values of the studied youth, second class of high school is a family. The text contains a theoretical description of the family and its transformations, as well as an empirical part concerning research on family values in the opinions of secondary school students. In recent years, it has been observed that the family is losing value because the values related to the good of the individual become more important. This was also confirmed in the conducted studies, because the family was located by the youth on the distant 7th position in the group of 10 values.*

KEY WORDS: *family, family values, values, hierarchy of values, youth*

WSTĘP

Rodzina jest pierwszym i najważniejszym środowiskiem, w którym ma miejsce kształtowanie się hierarchii wartości. Głównym wyznacznikiem kształtowania się wartości i młodego pokolenia jest to, jakie wartości uznają jego rodzice. Pomimo tego, że w kształtowaniu się hierarchii wartości i osobowości człowieka mają udział także inne środowiska takie jak środowisko szkolne, czy rówieśnicze, to rodzina jest jednak najważniejszym środowiskiem i ma największy wpływ na dziecko i jego sferę aksjonormatywną. Według Urszuli Ostrowskiej główne zadanie rodziny polega na wprowadzeniu dziecka do świata wartości. Rodzice to osoby, które ukierunkowują rozwój dziecka (Ostrowska, 2006, p. 41).

Należy pamiętać, że rodzina ulega ciągłym przeobrażeniom z uwagi na stale zmieniające się warunki życia. Przemiany te dotyczą różnych sfer życia rodzinnego. Aby ocenić i zrozumieć w jaki sposób funkcjonuje współczesna rodzina nie wystarczy jedynie jej obserwacja. Należy odwoływać się do zachodzących na przestrzeni lat zmian i porównać te zmiany do rodziny współczesnej. Bez porównań do poprzednich pokoleń nie można jednoznacznie stwierdzić czy zmiany w odniesieniu do rodziny mają charakter pozytywny, czy też negatywny. Dzisiejsze rodziny funkcjonują w sposób odmienny od rodzin w poprzednich dekadach. Zmieniły się także warunki życia, pomimo tego, iż nadal funkcjonuje tradycyjny model rodziny, to nie jest on identyczny jak kilkadziesiąt lat temu. Jest to związane między innymi ze stałym postępem technologicznym, który następuje bardzo szybko, a także z poprawiającymi się warunkami życia (Czekajewska, 2014, p. 13-28).

Pomimo zmian zachodzących w różnych sferach życia rodzinnego małżeństwo jest nadal wysoko cenioną instytucją przez Polaków. Jak wynika z badań przeprowadzonych przez Pracownię Badawczą Polskiego Pomiaru i Wartości, ponad 90% respondentów nie zgodziło się ze stwierdzeniem, że małżeństwo jest przestarzałą instytucją. Jednocześnie 63% badanych twierdzi, że życie w małżeństwie daje większe szczęście, niż bycie w związku nieformalnym (Wróblewska, 2011, p. 14). Można wnioskować, że dla tej grupy badanych zarówno małżeństwo jak i rodzina stanowią dużą wartość.

RODZINA I JEJ PRZEOBRAŻENIA W ŚWIETLE LITERATURY PRZEDMIOTU

Rodzina stanowi fundament oraz jest podstawową grupą społeczną. W literaturze przedmiotu można zauważyć dużą różnorodność w definiowaniu rodziny. Ważnym aspektem jest to jaką dyscyplinę naukową reprezentuje dany autor. Inaczej bowiem rodzina jest definiowana z punktu widzenia pedagogiki, psychologii, socjologii, czy też prawa. Jednak w odniesieniu do każdej definicji można powiedzieć, że rodzina stanowi ważną wartość w życiu człowieka.

Stanisław Kawula pisze, że rodzina to przede wszystkim świat wewnętrzny, ale podlegający również wpływom z zewnątrz. Wpływy te docierają do rodziny różnego rodzaju ścieżkami i mają na celu między innymi kształtowanie zachowań społecznych osób, które należą do rodziny (Kawula, Brągiel, Janke, 1997, p. 50). Franciszek Adamski z kolei definiuje rodzinę jako środowisko, które stanowi duchowe zjednoczenie wąskiej grupy osób, które przejawiają wobec siebie wzajemną pomoc i opiekę. Ponadto, osoby te łączy rodzinna i społeczna tradycja oraz łączność biologiczna (Adamski, 2002, p. 29). Z punktu widzenia psychologii rodzina jest dla człowieka podstawową grupą społeczną. Członkowie rodziny pozostają ze sobą w bliskich relacjach i współtworzą rodzinę. Prokreacja stanowi warunek powstania rodziny (Szymczak, 2002, p. 153).

Rodzina została także zdefiniowana z prawnego punktu widzenia. Według kodeksu rodzinnego i opiekuńczego wstąpienie w związek małżeński jest zdarzeniem prawnym, a jego skutkiem jest założenie rodziny (Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. kodeks cywilny i rodzinny). Natomiast według ustawy o pomocy społecznej rodziną możemy nazywać osoby spokrewnione lub niespokrewnione, pozostające w związku oraz wspólnie zamieszkujące i gospodarujące (Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej).

Rozważając zagadnienie rodziny należy mieć jednak na uwadze fakt, że ulega ona stale przemianom. Zmiany te odnoszą się głównie do struktury rodziny, jej funkcji, układu ról, czy pozycji poszczególnych członków w rodzinie. Główną przyczyną tych przeobrażeń są stale zmieniające się warunki życia, do których rodzina musi się dostosowywać. W każdej z wyróżnianych w socjologii epok, zmieniał się charakter rodziny i jej kształt.

W czasach preindustrialnych rodzina była głównie instytucją ze względu na jej produkcyjny charakter. Głową rodziny był mężczyzna i to on posiadał władzę w rodzinie. Zadaniem kobiety była natomiast opieka nad dziećmi oraz obowiązki

domowe. W kolejnej epoce – industrialnej, nastąpiły zmiany w stosunkach rodzinnych, gdyż uległ zmniejszeniu dystans między członkami rodziny. Jednak jednocześnie uległy rozluźnieniu kontakty ze środowiskiem zewnętrznym, czego konsekwencją stało się zamknięcie na wpływy zewnętrzne. W okresie postindustrialnym zmiany w odniesieniu do rodziny uległy jeszcze większemu przyspieszeniu. Zaczęło się pojawiać coraz więcej związków nieformalnych (Muszyński, 2010, p. 9-10).

Obecnie zachodzące zmiany w rodzinie nie zawsze są korzystne. Rodzina powoli zmienia swój charakter i przestaje być instytucją posiadającą trwałe cechy i wartości. Natomiast w odniesieniu do małżeństwa można zauważyć rosnącą tendencję pojawiania się związków nieformalnych, a co za tym idzie, odpowiadającej temu zmniejszającej się liczbie zawieranych małżeństw (Kocik, 2006, p. 9; Mazur, 2007b). Ze względu na charakter zmian w rodzinie należało zmodyfikować definicję rodziny. Rozważania na ten temat podejmuje także Janusz Mariański. Autor zauważa, że dotychczasowe rozumienie rodziny wydaje się zbyt wąskie i nieobejmujące nowych jej form. Autor analizując różnorodne stanowiska socjologów przywołuje także określenie „postmodernistyczna rodzina” w którym mieszczą się wszystkie permutacje i kombinacje jej członków (Mariański, 2012, p. 53). Współcześnie rodzinę można pojmować jako związek lub stowarzyszenie pojedynczych osób, które posiadają własne zainteresowania, cele, czy doświadczenia. Nie jest to jednak jednoznaczne z zupełnym zanikiem tradycyjnego modelu rodziny, ale tym, że przestaje być to powszechnie występujący model rodziny. Należy zauważyć również pojawienie się innych form rodziny takich jak związki nieformalne, nie posiadające dzieci, czy osoby, które samotnie wychowują dzieci (Kwak, 2005, p. 31).

Jednak jeśli mówimy o rodzinie nie można zapominać o wartościach jako nieodłącznego elementu wychowania w rodzinie. To rodzina jest pierwszym i najbardziej istotnym środowiskiem kształtowania się wartości dziecka. Największy wpływ na dziecko od najmłodszych lat mają rodzice, gdyż często dziecko powiela ich zachowania nie tylko pozytywne, ale także te negatywne. Głównie w rodzinie ma miejsce także kształtowanie się ról, które w późniejszych latach podejmuje dorosły już człowiek. To w jaki sposób te role będą pełnione, jest zależne od doświadczeń zdobytych w rodzinie oraz wzorów prezentowanych przez rodziców (Bakiera, 2006, p. 109; Mazur, 2007a; Mazur, 2013). Dlatego tak

ważne jest, aby rodzice przekazywali dziecku odpowiednie wzory zachowań, a także godne do naśladowania wartości.

ZAŁOŻENIA BADAWCZE

Przedmiotem badań uczyniono system wartości młodzieży szkół średnich oraz ich opinie na temat uznawania wartości rodzinnych. Założenia badawcze zgodne są z wytycznymi dla tego typu badań. Za cel główny uznano ustalenie systemu wartości młodzieży i poznanie opinii i poglądów uczniów szkół ponadgimnazjalnych odnoszących się do wartości rodzinnych. Badania przeprowadzono z wykorzystaniem kwestionariusza „100 zdań – 100 opinii”, autorstwa M. J. Szymańskiego. Narzędzie to pod względem formalnym wzorowane na narzędziu badawczym „Poglądy młodzieży”, opracowanym przez Krzysztofa Kicińskiego, a wykorzystywanym w badaniach Antoniny Guryckiej. Kwestionariusz zawierał 100 różnych poglądów, do których badani mieli się ustosunkować w zakresie 10 grup wartości: prospołecznych, rodzinnych, edukacyjnych, materialnych, kulturalnych, obywatelskich, przyjemnościowych, afiliacyjnych, związanych z pracą, związanych z władzą. Aby sprawdzić, czy respondenci mają trwały stosunek do odpowiednich wartości, do każdego z dziesięciu zdań odnoszących się do poszczególnych wartości zawarto 7 zdań aprobujących każdą wartość i 3 zdania negujące. Badane osoby ustosunkowały się w skali pięciopunktowej (od -2 do +2) do każdego ze stu skategoryzowanych zdań. Materiał empiryczny został opracowany w sposób statystyczny za pomocą pakietu statystycznego SPSS/PC. Podstawą analizy stały się rozkłady bezwzględne i procentowe przyjętych w badaniach zmiennych. (Szymański, 2000, p. 31-32).

Zasadniczym celem badań była odpowiedź na pytanie o system wartości oraz stosunek badanych do poglądów reprezentujących grupę wartości rodzinnych. Podstawę do badań stanowiła literatura na temat wartości i jej aspektów. Założono, że cenie wartości rodzinnych jest uwarunkowane czynnikami indywidualnymi i społecznymi.

WYNIKI BADAŃ

Badania przeprowadzono na przełomie 2016/2017 r. W badaniach brali udział uczniowie klas drugich szkół średnich w Bodzentynie oraz w Starachowicach.

Tabela 1. Respondenci z uwzględnieniem płci i wieku

Wiek \ Płeć	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	n	%	n	%	n	%
17	39	92,9	23	76,7	62	86,1
18	3	7,1	6	20,0	9	12,5
19	–	–	1	3,3	1	1,4
Razem	42	100,0	30	100,0	72	100,0

Z danych wynika, że zdecydowana większość badanych – ponad 86% jest w wieku 17 lat. Kolejną grupą wiekową są 18-latki stanowiący ponad 12% ogółu badanych. Jednocześnie liczba chłopców w tej grupie wiekowej jest prawie 3-krotnie większa niż liczba dziewcząt. W badanej grupie pojawił się także jeden chłopiec w wieku 19 lat.

Mając na uwadze wiek badanych oraz zamierzenie badawcze można zaobserwować pewną dysproporcję. Celem badawczym było bowiem poznanie opinii uczniów klas drugich szkół średnich (tj. będących w połowie cyklu kształcenia) na temat wartości rodzinnych. Osoby na tym poziomie edukacyjnym zwykle są w wieku 17 lat i w badanej grupie osoby w tym wieku zdecydowanie przeważają nad pozostałymi grupami wiekowymi. Jednak wśród badanej młodzieży pojawili się także starsi uczniowie. Powodem pojawienia się w badanej grupie osób w wieku powyżej 17 lat może być drugoroczność tych uczniów. Stanowią oni prawie 14% ogółu badanych. Przyczyn drugoroczności może być wiele i nie należy zawężać ich jedynie do wysokiej absencji. Co prawda, absencja jest jedną z najczęstszych przyczyn drugoroczności, ale nie jedyną. Ponadto, uczeń nie zawsze ma wpływ na liczbę nieobecności w szkole, gdyż może ona być związana także z problemami zdrowotnymi, socjalnymi, czy też rodzinnymi. Innymi częstymi powodami drugoroczności są między innymi: brak odpowiednich postępów w nauce, sytuacja rodzinna, bądź nieodpowiednie zachowanie. (Raport Eurydice, 2010, p. 41-42). Na przykład w badaniach przeprowadzonych przez Małgorzatę Półtorak, dotyczących środowiskowych przyczyn trudności i niepowodzeń szkolnych, gimnazjaliści i nauczyciele wskazywali na najczęstsze z nich. W odniesieniu do statusu i struktury rodziny jako najczęstszy powód niepowodzeń szkolnych uczniowie i nauczyciele zgodnie wskazali na dysfunkcje, bądź patologie rodzinne. Natomiast biorąc pod uwagę

cechy środowiska klasowego uczniowie wskazali na niską pozycję socjometryczną niektórych uczniów, a nauczyciele na dominujące negatywne postawy uczniów wobec obowiązków szkolnych (Półtorak, 2016, p. 101-103).

Tabela 2. Badana młodzież z uwzględnieniem płci i typu szkoły

Płeć Typ szkoły	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	n	%	n	%	n	%
Liceum ogólnokształcące	43	100,0	17	51,5	60	79,0
Zasadnicza szkoła zawodowa	–	–	16	48,5	16	21,0
Razem	43	100,0	33	100,0	76	100,0

W kategorii: typ szkoły zauważa się, że 79% badanych uczniów uczęszcza do liceum. Jednak liczba dziewcząt w liceum jest 2,5-krotnie większa niż liczba chłopców. Zasadniczą szkołę zawodową reprezentują tylko chłopcy. Odnosząc się do ogółu respondentów (tabela nr 1) można zaobserwować, że wybór szkoły przez chłopców może budzić pewne zastanowienie. Ponad 51% chłopców uczęszcza do liceum ogólnokształcącego, co może oznaczać, że planują oni podjęcie studiów wyższych. Wydaje się więc, że respondenci rozumieją znaczenie profesji i profesjonalizmu. Obecnie, aby być profesjonalistą należy poświęcić wystarczająco dużo czasu na przygotowanie zawodowe, włączając w to studia wyższe na określonym kierunku i uzyskanie wiedzy na wysokim poziomie. Jednak pomimo tego, należy stale aktualizować zdobytą wiedzę oraz wiązać ją z praktyką. Liceum ogólnokształcące ma w ocenie społecznej większy prestiż, a poziom nauczania w nim również jest wyższy. Potwierdzają to badania Instytutu Badań Edukacyjnych, z których wynika, że uczniowie liceum ogólnokształcącego posiadają najwyższy poziom wiedzy w stosunku do uczniów szkół średnich innych typów. Uczniowie zasadniczej szkoły zawodowej zostali ułożeni na ostatniej pozycji, gdyż uzyskali najniższy wynik poziomu umiejętności (Ostrowska, Spalik, 2015, p. 15).

Głównym założeniem badawczym było poznanie opinii młodzieży na temat wartości rodzinnych. Zebrane dane przedstawia poniższa tabela.

Tabela 3. Poglądy uczniów na temat wartości rodzinnych

Nr zdania	Treść zdania	Oceny poglądów									
		rozkład bezwzględny					rozkład procentowy				
		++	+	0	-	--	++	+	0	-	--
9.*	Dziś rodzina nie jest już tym, czym była dawniej, coraz częściej można stwierdzić, że członkowie rodziny stają się dla siebie obcy.	15	26	10	15	11	19,5	33,7	13,0	19,5	14,3
23.	Matki, które wychowują dzieci pozostając na urloпах wychowawczych, powinny być wszędzie traktowane, jak osoby pracujące.	28	27	12	7	2	36,9	35,5	15,8	9,2	2,6
35.	Zawsze powinno być tak, że rady rodziców są dla dziecka najważniejsze.	17	34	10	9	7	22,0	44,2	12,9	11,8	9,1
52.*	Coraz częściej zdarza się, że rodzina daje zły przykład dzieciom.	18	29	12	12	4	24,0	38,7	16,0	16,0	5,3
59.	Od najmłodszych lat trzeba wpajać dzieciom zasady i przekonania, które mają rodzice i dziadkowie.	14	24	14	14	11	18,2	31,1	18,2	18,2	14,3
70.	Rodzice żyją przede wszystkim sprawami dzieci - bez posiadania dzieci życie nie miałoby wielkiego sensu.	8	21	11	28	9	10,4	27,3	14,3	36,3	11,7
73.	Postępowanie człowieka świadczy o tym jak został wychowany w rodzinie.	26	29	5	10	5	34,7	38,6	6,7	13,3	6,7
78.*	Znaczenie rodziny stale maleje, gdyż coraz więcej spraw życiowych rozstrzyga się poza nią.	11	35	12	14	3	14,7	46,7	16,0	18,6	4,0

82.	W trudnych sytuacjach życiowych rodzina jest miejscem, w którym można znaleźć pomoc i opiekę.	30	30	7	6	3	39,5	39,5	9,2	7,9	3,9
86.	Do najmilszych momentów w życiu należą chwile spędzane w gronie rodzinnym.	19	41	6	7	4	24,7	53,2	7,8	9,1	5,2

Jak pisze Beata Krzesińska – Żach więzi rodzinne ulegają ciągłym przemianom. Główną przyczyną tych przemian są zmiany zachodzące w strukturze i funkcjach rodziny (Krzesińska – Żach, 2007, p. 18). We współczesnych rodzinach można zauważyć rozluźnienie więzi między członkami rodziny. Ma to swoje potwierdzenie w przeprowadzonych badaniach, gdyż aż 53% badanej młodzieży wyraża aprobatę dla poglądu *„Dziś rodzina nie jest już tym, czym była dawniej, coraz częściej można stwierdzić, że członkowie rodziny stają się sobie obcy”*. Ta grupa badanej młodzieży zauważa, iż w rodzinach następuje rozluźnienie więzi i indywidualizacja członków rodziny. Proces indywidualizacji budzi niepokój wśród wielu socjologów, gdyż zauważają oni negatywne konsekwencje dla samej jednostki, jak i rodziny (Mariański, 2012, p.107; Herudzińska, 2012, p. 17). Jednak należy zauważyć, że jednocześnie niemalże 34% respondentów nie zgadza się z tym poglądem. Oznacza to, że ta grupa badanej młodzieży najprawdopodobniej wychowuje się w rodzinach tradycyjnych, a więzi w ich rodzinach są nadal bardzo bliskie. Ponadto, 13% badanych nie ma zdania na ten temat, co oznacza, że nie wiedzą oni w jaki sposób odnieść się do tego poglądu, być może nawet przy rozluźnieniu więzi z jednymi członkami rodziny, nadal pozostają w bliskich relacjach z innymi.

Ponad 72% badanych uczniów wyraża silną lub umiarkowaną akceptację dla poglądu *„Matki, które wychowują dzieci pozostając na urloпах wychowawczych, powinny być wszędzie traktowane, jak osoby pracujące”*. Jest to zadowalający wynik, gdyż udowadnia, że badana młodzież zauważa i docenia wysiłek jaki wkładają kobiety w wychowanie dzieci i traktują go na równi z pracą zawodową. Zastanawiający wynik można zaobserwować w odniesieniu się młodzieży do poglądu *„Coraz częściej zdarza się, że rodzina daje zły przykład dzieciom”*, gdyż prawie 63% popiera ten pogląd. Oznacza to, że

otoczeniu badanych uczniów występują rodziny dysfunkcyjne, które wywierają zły wpływ na funkcjonowanie dzieci i młodzieży.

Ważnym odnotowania jest fakt, że $\frac{3}{4}$ badanych młodych respondentów zgadza się lub zgadza się zdecydowanie z poglądem „*Postępowanie człowieka świadczy o tym jak został wychowany w rodzinie*”. Oznacza to, że badana młodzież ściśle wiąże postępowanie człowieka z tym jak został wychowany w rodzinie. Potwierdzają tym samym rozumienie wpływu atmosfery wychowawczej panującej w rodzinie na kształtowanie się osobowości dziecka. Poprzez atmosferę życia kreuja się bowiem nie tylko postawy dziecka, ale także motywacje do działania, czy też życie emocjonalne (Sorkowicz, 2006, p. 51).

Badana młodzież w udziale 79% opowiada się za poglądem „*W trudnych sytuacjach życiowych rodzina jest miejscem, w którym można znaleźć pomoc i opiekę*”. Zdaniem młodzieży, pomimo przemian jakie zachodzą na różnych płaszczyznach życia, rodzina nadal jest dla człowieka podstawowym środowiskiem wsparcia i to właśnie w rodzinie można znaleźć pomoc i opiekę. Wysokie uznanie dla jakości życia rodzinnego oraz wynikających z tego konsekwencji dla członków rodziny znajdujemy także w odniesieniu do poglądu „*Do najmiłszych momentów w życiu należą chwile spędzane w gronie rodzinnym*”. Ponad 78% młodzieży wyraża akceptację do tak postawionej tezy.

PŁEĆ JAKO CZYNNIK RÓŻNICUJĄCY POGLĄDY BADANEJ MŁODZIEŻY

Poniższa tabela przedstawia różnice w uznawanych poglądach z uwagi na płeć badanych uczniów.

Tabela 4. Poglądy badanej młodzieży na temat wartości rodzinnych z uwzględnieniem płci

Nr zdania	Treść zdania	Dziewczęta					Chłopcy				
		Oceny poglądów									
		rozkład procentowy					rozkład procentowy				
		++	+	0	-	--	++	+	0	-	--
9.*	Dziś rodzina nie jest już tym, czym była dawniej, coraz częściej można stwierdzić, że członkowie rodziny stają się dla siebie obcy.	33,4	26,2	9,5	21,4	9,5	-	44,9	20,7	17,2	17,2

23.	Matki, które wychowują dzieci pozostając na urloпах wychowawczych, powinny być wszędzie traktowane, jak osoby pracujące.	34,1	39,1	21,9	4,9	–	40,0	30,0	10,0	13,3	6,7
35.	Zawsze powinno być tak, że rady rodziców są dla dziecka najważniejsze.	20,0	50,0	15,0	10,0	5,0	20,0	33,3	16,7	13,3	16,7
52.*	Coraz częściej zdarza się, że rodzina daje zły przykład dzieciom.	30,9	45,3	9,5	11,9	2,4	13,3	26,7	26,7	20,0	13,3
59.	Od najmłodszych lat trzeba wpajać dzieciom zasady i przekonania, które mają rodzice i dziadkowie.	14,3	40,5	14,3	21,4	9,5	23,3	16,7	23,3	16,7	20,0
70.	Rodzice żyją przede wszystkim sprawami dzieci - bez posiadania dzieci życie nie miałoby wielkiego sensu.	9,5	23,8	4,8	50,0	11,9	13,8	20,7	24,1	27,6	13,8
73.	Postępowanie człowieka świadczy o tym jak został wychowany w rodzinie.	50,0	35,7	7,1	4,8	2,4	20,0	36,6	10,0	26,7	6,7
78.*	Znaczenie rodziny stale maleje, gdyż coraz więcej spraw życiowych rozstrzyga się poza nią.	14,3	54,8	7,1	23,8	–	13,8	34,5	27,6	13,8	10,3

82.	W trudnych sytuacjach życiowych rodzina jest miejscem, w którym można znaleźć pomoc i opiekę.	47,6	42,8	2,4	4,8	2,4	33,3	30,0	16,7	16,7	3,3
86.	Do najmiłszych momentów w życiu należą chwile spędzane w gronie rodzinnym.	34,1	46,3	4,9	9,8	4,9	13,8	68,9	6,9	6,9	3,5

Mając na uwadze płeć badanych osób największą różnicę w poglądach można zaobserwować w odniesieniu do poglądu „Coraz częściej zdarza się, że rodzina daje zły przykład dzieciom”. Aż ponad 76% dziewcząt zgadza się z tym poglądem. W przypadku chłopców pogląd ten popiera 40% z nich, a jednocześnie ponad 33% go nie akceptuje. Należy jednak zauważyć, że aż blisko 27% chłopców nie ma zdania na ten temat i nie wiedzą jak odnieść się do tego poglądu. Nie potrafili więc jednoznacznie stwierdzić, czy rodzina daje zły przykład dzieciom czy też nie. Dość znaczącą różnicę zauważa się w odniesieniu do poglądu „W trudnych sytuacjach życiowych rodzina jest miejscem, w którym można znaleźć pomoc i opiekę”. Za tym poglądem opowiada się aż ponad 90% badanych dziewcząt. W przypadku chłopców pogląd ten popiera ponad 63% z nich. Można więc wnioskować, że to dziewczęta częściej szukają pomocy i wsparcia na gruncie rodziny, a jednocześnie je otrzymują, stąd też tak wysoki poziom akceptacji dla tego poglądu.

Istotna różnica występuje także w odniesieniu do poglądu „Postępowanie człowieka świadczy o tym jak został wychowany w rodzinie”. Za tym poglądem opowiada się blisko 86% badanych dziewcząt oraz ponad 56% chłopców. Oznacza to, że badane dziewczęta, częściej niż chłopcy, ściśle wiążą postępowanie człowieka z tym jak został wychowany w rodzinie. Jednak badani chłopcy dostrzegają także wpływ innych środowisk na postępowanie człowieka, np. grupy rówieśniczej. Młodzi ludzie bowiem bardzo często szukają interakcji z równymi sobie. Okres młodości jest bowiem tym, w którym następuje faza rozwijania nowych dyspozycji i potrzeb, które są adekwatne do aktualnych potrzeb systemu społecznego. Wszystko to dokonuje się dzięki grupom rówieśniczym z uwagi na między innymi ich wspólne potrzeby. To właśnie w okresie młodości rolę

dominującą pełnią rówieśnicy. Poprzez interakcje z rówieśnikami kształtują się zachowania typowe i specyficzne dla młodzieży postrzeganej jako grupa. Efekty tego nie zawsze są pozytywne i mogą prowadzić do spadku jakości socjalizacji, a także do niedostatków w sobie jako osoby (Wysocka, 2012, p. 12). Kolejną różnicę można zauważyć w odniesieniu badanych uczniów do poglądu „Zawsze powinno być tak, że rady rodziców są dla dziecka najważniejsze”. Pogląd ten akceptuje 70% dziewcząt i ponad 53% chłopców. Jednocześnie można zauważyć, że znacząca liczba uczniów nie wie jak jednoznacznie odnieść się do tego poglądu, gdyż 15% dziewcząt i blisko 17% chłopców nie ma zdania na ten temat.

Badani uczniowie są natomiast dość zgodni w stosunku do poglądu „Matki, które wychowują dzieci pozostając na urloпах wychowawczych, powinny być wszędzie traktowane, jak osoby pracujące”. Zarówno dziewczęta jak i chłopcy w większości popierają ten pogląd i to w bardzo zbliżonej liczbie, gdyż popiera go ponad 73% dziewcząt i 70% chłopców. Badana grupa w większości zauważa, że wychowanie może być równie ciężką pracą jak realizacja zadań zawodowych. Dużą zgodność można zaobserwować także w odniesieniu do poglądu „Do najmiłszych momentów w życiu człowieka należą chwile spędzane w gronie rodzinnym”. Aprobata dla tego poglądu wyraża ponad 80% dziewcząt i blisko 83% chłopców. Badana młodzież ceni więc czas spędzany z rodziną i traktuje go jako mile spędzone chwile.

Generalnie zauważa się dużą zgodność poglądów młodzieży na temat znaczenia rodziny w aktualnym świecie. Różnice z uwzględnieniem płci dostrzegane są głównie w przypadku oceny poglądów sformułowanych „przewrotnie”.

TYP SZKOŁY JAKO DETERMINANT UZNAWANIA WARTOŚCI RODZINNYCH PRZEZ MŁODZIEŻ

W poniższym akapicie przedstawione zostały oceny poglądów młodzieży dotyczące poglądów reprezentujących wartości rodzinne z uwzględnieniem typu szkoły, do jakiej uczęszczają badani. Dane na ten temat obrazuje tabela nr 5.

Tabela 5. Poglądy badanej młodzieży na temat wartości rodzinnych z uwzględnieniem typu szkoły

Nr zdania	Treść zdania	Liceum ogólnokształcące					Zasadnicza szkoła zawodowa				
		Oceny poglądów									
		rozkład procentowy					rozkład procentowy				
		++	+	0	-	--	++	+	0	-	--
9.*	Dziś rodzina nie jest już tym, czym była dawniej, coraz częściej można stwierdzić, że członkowie rodziny stają się dla siebie obcy.	26,2	34,4	11,5	18,1	9,8	-	31,2	25,0	18,8	25,0
23.	Matki, które wychowują dzieci pozostając na urloпах wychowawczych, powinny być wszędzie traktowane, jak osoby pracujące.	34,4	32,8	18,1	11,4	3,3	50,0	37,5	6,25	6,25	-
35.	Zawsze powinno być tak, że rady rodziców są dla dziecka najważniejsze.	23,3	46,7	13,4	8,3	8,3	13,3	33,4	20,0	20,0	13,3
52.*	Coraz częściej zdarza się, że rodzina daje zły przykład dzieciom.	30,0	40,0	13,3	13,3	3,4	7,2	21,4	28,6	21,4	21,4
59.	Od najmłodszych lat trzeba wpajać dzieciom zasady i przekonania, które mają rodzice i dziadkowie.	16,7	33,3	16,7	21,7	11,6	12,5	31,4	18,7	18,7	18,7

70.	Rodzice żyją przede wszystkim sprawami dzieci - bez posiadania dzieci życie nie miałyby wielkiego sensu.	10,0	23,3	11,7	41,7	13,3	13,3	26,7	20,0	33,3	6,7
73.	Postępowanie człowieka świadczy o tym jak został wychowany w rodzinie.	43,3	36,7	10,0	6,7	3,3	6,3	50,0	-	37,4	6,3
78.*	Znaczenie rodziny stale maleje, gdyż coraz więcej spraw życiowych rozstrzyga się poza nią.	14,8	47,5	14,8	22,9	-	13,3	33,4	20,0	13,3	20,0
82.	W trudnych sytuacjach życiowych rodzina jest miejscem, w którym można znaleźć pomoc i opiekę.	48,4	38,3	5,0	8,3	-	13,3	40,0	20,0	20,0	6,7
86.	Do najmiłszych momentów w życiu należą chwile spędzane w gronie rodzinnym.	26,7	56,7	5,0	8,3	3,3	12,5	50,0	12,5	12,5	12,5

Mając na uwadze typ szkoły można zaobserwować różnice w poglądach badanej młodzieży. Blisko 61% uczniów z liceum ogólnokształcącego opowiada się za poglądem „Dziś rodzina nie jest już tym, czym była dawniej, coraz częściej można stwierdzić, że członkowie rodziny stają się sobie obcy”. Porównując ten wynik z uczniami z zasadniczej szkoły zawodowej to jest on prawie 2-krotnie większy, gdyż w przypadku młodzieży ze szkoły zawodowej nieco ponad 31% akceptuje ten pogląd.

Dość znaczącą różnicę zauważa się w odniesieniu do poglądu „Coraz częściej zdarza się, że rodzina daje zły przykład dzieciom”. Popiera go aż 70% uczniów z liceum i ponad 28% ze szkoły zawodowej. Jednak tak wysoki poziom akceptacji w przypadku uczniów z liceum nie musi być związana z tym, że w otoczeniu tych uczniów znajduje się duża liczba rodzin dysfunkcyjnych, ale może być związany z ich wysokim poziomem wiedzy na ten temat.

Aż 80% uczniów z liceum ogólnokształcącego i ponad 56% z zasadniczej szkoły zawodowej opowiada się za poglądem „Postępowanie człowieka świadczy o tym jak został wychowany w rodzinie”, co oznacza, że według tej grupy uczniów to na rodzinie ciąży odpowiedzialność za postępowanie człowieka, gdyż to w niej kształtują się wzorce zachowań i hierarchia wartości. To jak człowiek postępuje jest powiązane z tym jak funkcjonuje jego rodzina i jakie uznaje normy, czy wartości. Jak pisze Józef Stachyra, rodzina jest pierwszym i podstawowym środowiskiem kształtowania się osobowości dziecka. Rodzice mają szeroki zasięg oddziaływań na funkcjonowanie dziecka, jego osiągnięcia, uznawane poglądy, czy też dojrzałość społeczną (Stachyra, 2000, p. 85).

Można zauważyć, że to młodzież z liceum ogólnokształcącego wyżej ceni rodzinę i czas z nią spędzany, gdyż ponad 86% popiera pogląd „W trudnych sytuacjach życiowych rodzina jest miejscem, w którym można znaleźć pomoc i opiekę”. Ponadto, ponad 83% młodzieży z liceum popiera pogląd „Do najmilszych momentów w życiu należą chwile spędzane w gronie rodzinnym”. Oznacza to, że młodzież uczęszczająca do liceum ogólnokształcącego bardziej ceni rodzinę niż uczniowie ze szkoły zawodowej, gdyż wyniki akceptacji dla tych poglądów w przypadku uczniów z zasadniczej szkoły zawodowej wynosiły odpowiednio ponad 43% i ponad 52%.

Jednym z głównych założeń badawczych było ukazanie, gdzie zostały ulokowane wartości rodzinne w hierarchii wartości młodzieży szkół średnich. Poniższa tabela przedstawia dane na ten temat.

Tabela 6. Hierarchia wartości badanej młodzieży

Ranga	Wartości	N = 77	
		\bar{x}	s
1	afiliacyjne	1,091	0,545
2	prospołeczne	0,836	0,345

3	przyjemnościowe	0,778	0,678
4	związane z pracą	0,605	0,433
5	edukacyjne	0,525	0,657
6	związane z władzą	0,482	0,340
7	rodzinne	0,316	0,478
8	obywatelskie	0,187	0,472
9	kulturalne	0,123	0,434
10	materialne	-0,230	0,454

Wartości rodzinne zostały umiejscowione przez młodzież dopiero na odległej 7 pozycji wśród 10 grup wartości. Dowodzi to, że młodzież ceni wartości rodzinne na dość niskim poziomie. Na kolejnych pozycjach ulokowane zostały tylko trzy inne grupy wartości, tj. obywatelskie, kulturalne i materialne. Podobny wynik uzyskała Małgorzata Pietrzak w badaniach przeprowadzonych w 2006 roku. Badaną grupą również byli licealiści, którzy ulokowali rodzinę także na 7 pozycji. Po 10 latach – w 2016 roku badania zostały powtórzone, tym razem na grupie studentów. Ci z kolei, wskazali rodzinę na 6 pozycji. Można więc wnioskować, że młodzież na wyższym poziomie edukacyjnym bardziej ceni wartości rodzinne (Pietrzak, 2017, p. 172). Z kolei młodzież badana przez Mariolę Wojciechowską również nisko ceniła wartości rodzinne, gdyż także zostały one wskazane przez badanych na 7 pozycji (Wojciechowska, 2008, p. 171).

Z badań przeprowadzonych przez Walentynę Ignaczyk wynika, że dla młodzieży w wieku 16 – 22 lata najważniejszym celem życiowym jest udane życie rodzinne. Zostało ono wskazane przez blisko 90% badanych dziewcząt i niemal 80% badanych chłopców (Ignaczyk, 2002, p. 81).

Takie różnice w poglądach badanej młodzieży mogą dotyczyć między innymi środowisk z jakich pochodzą respondenci. Jednak należy także mieć na uwadze przemiany jakie zachodzą na różnych płaszczyznach życia. Przede wszystkim są to zmiany w strukturze, czy hierarchii wartości rodziny. Młodzież, która wychowuje się w rodzinach dysfunkcyjnych nie ma odpowiedniego wzorca życia rodzinnego. Ponadto, zmiany w różnych dziedzinach życia rodzinnego nie zawsze są korzystne, dlatego też w ostatnich latach obserwuje się, że znaczenie rodziny maleje (Cudak, 2014, p. 121). Znajduje to również potwierdzenie w przeprowadzonych badaniach.

ZAKOŃCZENIE

System wartości człowieka jest kształtowany przez całe życie. Jest to proces stopniowy z uwagi na to, że na każdym etapie życia człowiek uświadamia sobie, co na danym etapie życia jest dla niego najwyższą wartością. To jaką hierarchię wartości posiada dana osoba jest ściśle powiązane z jego postępowaniem, gdyż człowiek w swoim postępowaniu kieruje się hierarchią wartości.

Współczesna rzeczywistość prowadzi do zmian, które z kolei wyrażają się poprzez ciągłą autokreację. Młodzi ludzie przez cały czas doskonalą i aktualizują wiedzę o samych sobie oraz swoich relacjach i interakcjach z innymi ludźmi (Peret – Drażewska, 2016, p. 3). Młodzież jest szczególną grupą, gdyż ich hierarchia wartości często może być odmienna niż osób dorosłych. Wiek dorastania jest właśnie tym, w którym rodzina często jest mniej ważna niż rówieśnicy. Na młodego człowieka oddziałują też inne środowiska poza rodziną. Należy jednak pamiętać, że hierarchia wartości może ulec zmianie, a wraz z nią zmianie ulegają postawy, czy sposób postrzegania świata. Bardzo często młodzież ma problem z jednoznacznym wyborem sposobów postępowania, gdyż w dzisiejszych czasach ważniejsze staje się dobro jednostki niż wspólnoty, jaką stanowi rodzina.

Zmienia się postrzeganie świata przez młodzież dlatego też badania pedagogiczne nie mogą być traktowane jako nie zmieniające się. Młodzi ludzie często posiadają dylematy aksjologiczne ze względu na stale zmieniające się warunki życia, czy przemiany w różnych dziedzinach życia. Często poszukują więc osób, które pomogłyby im te dylematy rozwiązać. Bardzo pomocne są w tym wyniki badań naukowych, które obrazują potrzeby, dylematy, czy postrzeganie świata przez młodzież. Wiele z nich ukazuje także, co cenią młode osoby i jaka posiadają hierarchię wartości. Osoby pracujące z młodzieżą powinny stale doskonalić swoją wiedzę, aby znać obecne poglądy, cele, czy oczekiwania młodzieży. Współczesna młodzież jawi się jako nieco odmienna od młodzieży sprzed lat. Dotyczy to funkcjonowania młodych ludzi w rozmaitych obszarach. Z zadowoleniem należy jednak odnotować, że postrzeganie rodziny przez badanych nie zmienia się znacząco. Mimo, że rodzina nie osiąga wysokiej rangi w indywidualnej skali wartości, to nadal jest ona strukturą w której młodzież szuka oparcia, schronienia i pomocy w rozwiązywaniu codziennych trudności. Wyniki badań w tym miejscu przedstawione odkrywają pewien stan wartości badanych. Należy je jednak traktować z pewną ostrożnością, w dużej mierze jest

to odniesienie do sfery deklaratywnej wartości. Nie zmienia to jednak faktu, że zyskujemy rzetelną wiedzę o młodzieży naszych czasów, w tym o jej opiniach na temat rodziny.

BIBLIOGRAFIA:

- Adamski, F. (2002). Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Bakiera, L. (2006). Rodzina z perspektywy socjologicznej i psychologicznej: ciągłość i zmiana. *Roczniki socjologii rodziny*, 18.
- Cudak, H. (2014). Małżeństwo i rodzina w poglądach badanej młodzieży. *Pedagogika rodziny*, 4.
- Czekajewska, J. (2014). Przemiany życia rodzinnego. Studium etyczne. Toruń: Wydawnictwo TAKO.
- Herudzińska, M. H. (2012). Rodzina w świadomości społecznej. Co (kto) tak naprawdę stanowi rodzinę? Społeczne (re)konstruowanie definicji rodziny. *Wychowanie w Rodzinie*, 6.
- Ignatczyk, W. (2002). System wartości młodzieży polskiej końca XX wieku. Poznań: Akademia Ekonomiczna.
- Kawula, S., Brągiel, J., Janke, A. W. (1997). Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Kocik, L. (2006). Rodzina w obliczu wartości i wzorów życia ponowoczesnego świata. Kraków: Wydawnictwo KTE Oficyna AFM.
- Krzesińska-Żach, B. (2007). Pedagogika rodziny. Przewodnik do ćwiczeń. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
- Kwak, A. (2005). Rodzina w dobie przemian: małżeństwo i kohabitacja. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Mariański, J. (2012). Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży maturalnej – stabilność i zmiana. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Mazur, P. (2007a). W trosce o wychowanie ku wartościom w rodzinie. In: J. Zimny (ed.), *Szkolnictwo katolickie w myśli Kościoła* (p. 234-240), Stalowa Wola: KUL.
- Mazur, P. (2007b). Zagrożenia cywilizacyjne współczesnej rodziny. In: J. Zimny (ed.), *Szkolnictwo katolickie w myśli Kościoła* (p. 155-162), Stalowa Wola: KUL.
- Mazur, P. (2013). Wychowanie religijne dzieci we współczesnej rodzinie. In: M. Stepulak (ed.), *Specyfika wychowania w systemie rodzinnym*, (p. 73-84), Lublin: WSEI.

- Muszyński, W. (2010). Homo familiaris na początku XXI wieku. Strukturalne, funkcjonalne i aksjonormatywne przemiany współczesnej rodziny. In: W. Muszyński (ed.), *Wartości w rodzinie: ciągłość i zmiana* (p. 7-14), Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Ostrowska, E., Spalik, K. (2015). *Laboratorium myślenia. Diagnoza nauczania przedmiotów przyrodniczych w Polsce 2011-2014*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Ostrowska, U. (2006). Aksjologiczne podstawy wychowania. In: B. Śliwerski (ed.), *Pedagogika. Podstawy nauk o wychowaniu*, vol. 1, (p. 391- 414), Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne.
- Peret-Drażewska, P. (2016). *Młodzież jako przedmiot i podmiot badań pedagogicznych*. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza.
- Pietrzak, M. (2017). Skok w dorosłość. *Społeczeństwo, Edukacja, Język*, 5.
- Półtorak, M. (2016). Wybrane uwarunkowania trudności i niepowodzeń w nauce w opiniach uczniów i nauczycieli. *Konteksty Pedagogiczne*, 2.
- Raport Eurydice (2010). *Drugoroczność w kształceniu obowiązkowym w Europie: regulacje i statystyki*. Warszawa Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji.
- Sorkowicz, A., (2006). Wychowanie w rodzinie – w nauczaniu Jana Pawła II. In: W. Korzeniowska, U. Szuścik (ed.), *Rodzina: historia i współczesność* (p. 47-54), Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Stachyra, J. (2000), Wpływ rodziny na kształtowanie się osobowości dziecka. *Symposium*, 4.
- Szymański, M. J. (2000). *Młodzież wobec wartości: próba diagnozy*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Szymczak, J. (2002), *Definicje rodziny. Studia nad rodziną*, 6.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. kodeks rodzinny i opiekuńczy.
- Wojciechowska, M. (2008). *Spójność systemu wartości rodziców z systemem wartości ich dzieci*. Kielce: Wydawnictwo Stachurski.
- Wróblewska, J. (2011). Rodzina dziś i jutro. Perspektywa zmiany w obrębie małżeństwa i rodziny w świetle futurologiczno-socjologicznej koncepcji Alvina Tofflera. In: M. Świątkiewicz-Mośna (ed.), *Rodzina kondycja I przemiany* (p. 11-24), Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Wysocka, E. (2012). Przedmowa. Konteksty wychowania młodego pokolenia w czasach ponowoczesnych. In: J. Aksman, J. Pułka (ed.), *Dzieci I młodzież w kręgu oddziaływania mediów i grup równieśniczych – w I pomimo czasów ponowoczesnych* (p. 7-24), Kraków: Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego.